

kronikk

Den tyske okkupasjonen og landssvikoppgjøret er de tyngste kapitlene i nyere norsk historie. En ny bok, som på en ærlig måte forteller om begivenhetene fra «tapernes» ståsted, fortjener oppmerksomhet, skriver **TORGRIM ROLFSEN** om Finn Thrana «Vi ville et land som var frelst og fritt», utgitt av Historisk forlag i fjor. Kronikøren er selsvstendig næringsdrivende etter et lengre opphold i Tyskland og Frankrike.

Til kamp mot historiefortielse

De gamle politiske krigere har intet å lære av denne boken. De holder på sin rett til å være seierherrer og til å tie og fortie. Men de mener kanskje ikke lenger at de før 9. april 1940 hadde en forutseende utenriksledelse.

Advokat Finn Thrana forteller på 230 sider *sin* historie om det politiske partiet NS, forspillet til 9. april, krigen, nederlaget, sommeren 1940, forholdet til okkupanten, landssviksakene, dom og fengsel. Han satt midt oppi det som sjef for Regjeringssekretariatet fra november 1942 i Quislings nasjonale regjering.

Mange kunne ha skrevet denne historien, men advokat Thrana var blant de yngste, og har derved hatt tid nok til å få avstand til 1945 og til å samle bildet fra *sitt* ståsted.

Hans fortelling er personlig, og hans stil er rolig som advokatens. Samtidig synes hans henvisninger til uttalelser fra mange sider å være grundige og vel-dokumenterte, uten å være kategoriske.

Som i alle partier var det rivninger innad i NS, både før og etter 9. april. Mange i NS hadde i flere år før krigen arbeidet for å hevde vår nøytralitet og å styrke vårt forsvar. De talte for døde ører. Bitterheten var stor på alle hold da vi ble hårtatt. Bedre ble det ikke av at konge og regjering flyktet, og den kaotiske sommeren 1940 kastet landet fra krise

Men glemme skal vi heller ikke at uten tysk okkupasjon av Norge, hadde vi neppe fått et sterkt NS. Men da hadde vi heller ikke fått lidelser, seierherrer og helter!

Noe av det viktigste ved Thrana bok er at historiker Ole Kristian Grimnes i en radiodebatt med forfatteren etter bokens presentasjon uttaler at den ikke inneholder noe nytt, at innholdet i boken er kjent stoff.

Det virker underlig at dette kjente stoff for mange utenforstående kan synes å være nytt! Noen eksempler på stoff som skal være alment kjent:

- Til tross for erklæring ved en såkalt prisedomstol i Hamburg om at norske handelsskip var beslaglagt som krigsbytte, lykkes det NS-regjeringen med god hjelp av juristene i Nor-

ges Rederforbund å få til at norske skip forble norske krigen ut, og ikke ble tatt av tyskerne.

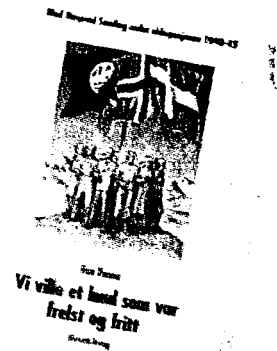
- Ved lov av 26. mars 1942 sikres hjemmевærende familie adgang til å heve ektefellens hyre. Vedtaket omfatter familier til norske sjøfolk som seiler i utenriksfart under krigen. (De samme sjøfolk som stadig ble utsatt for angrep fra tyske ubåter.)

Et samarbeide med okkupasjonsmakten om sikring av matforsyningen, og derved best mulige forhold for den norske befolkning, var et prioritert område for regjeringen hjemme.

- Nygaardsvold skriver 31. mai 1943 til Martin Tranmæl i Stockholm: «Vår antimilitarisme er ikke glemt. Heller ikke partiets lefling med 'arbeiderklassens diktatur'. Begge to var velmente, idealistiske lyktmenn. Den første førte fram til 9. april 1940.» Og videre: «Det bør heller være de som krever at Regjeringen skal gjøres ansvarlig for ulykken.»

Nå ble det ikke noe av å gjøre regjeringen Nygaardsvold ansvarlig for ulykken. Godt hjulpet av krefter som ville det slik, ble denne ansvars plassering ikke resultatet av undersøkelseskommissjonen. Men man klarte derimot å legge skylden for hele misèren på «den som 8. april 1940 har vært medlem eller søkt om eller samtykket i å bli medlem av NS eller organisasjon knyttet til den», som det het i vedtaket til London-regjeringen 5. desember 1944.

Derved var det ikke nødvendig å anvende straffelovens § 86, der det het: «(...) bistand til fienden i råd eller dåd.» For likevel å være på den sikre siden skrev dommerne i sine premis-

«I det skjulte prøvde man det umulige og mulige, i det åpne fant man frem til praktiske tiltak»

til krise.

De fleste nordmenn fikk med seg at Norge kapitulerte 10. juni 1940. Administrasjonsrådet under ledelse av høyesterettsjustitiarius Paal Berg og andre krefter som ikke var flyktet, ville avsette både kongen og regjeringen.

Okkupanten hadde slått rot her, og hadde tenkt å bli. Oppslutningen om NS økte utover sommeren. For en som opplevde okkupasjonen som førskolebarn, er det rart å lese at NS-ledelsen gledet seg over denne fremgang; fortreges det ikke at landet var hærtatt?

Samtidig må vi ha for øye den frustrasjon og bitterhet som preget de fleste nordmenn våren og sommeren 1940. Det var mange nok i alle leirer som var bra forbannet på landets ledelse inntil 9. april 1940, på grunn av dens vedvarende agitasjon mot det militære, nedbyggingen av Forsvaret og den manglende opprettholdelse av vår nøytralitet.

Det var streik i jordbruket før inntrengeren kom; bonden og godseieren ble hevet av traktoren av «folket». Mange så en mulighet til å få orden i sakene og til å slåss for den nye tid.

Hvilken plass skulle Norge ha i Europa etter en tysk seier? Slike spørsmål opptok mange. De som i det okkuperte Norge, som NS-medlemmer, påtok seg ansvar, visste ikke den gang at dette medlemskap eller bare samtykke i å bli medlem av NS eller en organisasjon knyttet til den, skulle legge grunnlaget for påstand om landssvik fem år senere.

Uansett hvor dyktig de hadde virket til fordel for det som gavnet Norge og ikke okkupanten, uansett skussmål de fikk fra kolleger utenfor NS om fremragende embedsførsel. Alle ble i landssvikoppgjøret skåret over én kam.

Okkupanten var heller ingen enhetlig gruppering. Også han hadde innenfor sitt system mange fraksjoner. Det ble fra norsk side funnet frem til vennlige og uvennlige. Slik oppsto allianser og kontakter. I det skjulte prøvde man det umulige og mulige, i det åpne fant man frem til praktiske tiltak.

● NS-regimet nkk satt igjennom en krigspensjonering for soldater som hadde kjempet mot tyskerne i 1940.

● Barnetrygd uten premieinnbetaling ble innført i okkupasjonstiden. Opphevet etter Tysklands kapitulasjon, men allerede 4. januar 1946 fremmet Arbeiderparti-regjeringen en proposisjon til Stortinget om «utferdigelse av lov om barnetrygd», med en lovtekst som ifølge professor Sørensen er så nær opp til den opphevede NS-loven som mulig.

● Høsten 1944 tas det initiativ fra Quisling og hans spesialutsending for kontakt med lederne i Tyskland for å få hjem 644 mannlige studenter fra en SS-leir for «oppdragelse». Vi måtte selv sørge for transporten hjem. Forsøket strandet ved motstand fra Terboven, tross støtte for tiltaket fra Himmler.

Senere iherdige forsøk ved kontakt underhånden med grev Folke Bernadotte for å få det svenske Røde Kors til å overta transporten, førte ikke frem. Som kjent klarte andre å gjennomføre tilbakeføringen noen måneder senere ved det svenske Røde Kors, henholdsvis «De hvite bussene».

● Professor Johan Vogt skriver i en kronikk i Arbeiderbladet 2. september 1964:

«Det var i Norge heller ingen hungersnød. Kostholdet i Norge var nok overmåte magert, men nordmennene var likevel ved frigjøringen sunne og friske, hva som vakte stor forbauselse hos de norske myndigheter da disse vendte hjem fra London.»

ser for landssvikdømmene at «tiltaite var klar over at han hadde bistått fienden».

Professor dr.jur. Jon Skeie utgir allerede i juli 1945 et hefte på Olaf Norlis Forlag der han underkjente hele det rettslige grunnlag for oppgjøret, vedtatt av Londonregjeringen ved provisoriske

«NS-regimet fikk satt gjennom en krigspensjonering for soldater som hadde kjempet mot tyskerne i 1940»

anordninger. Ved anvendelse av § 86 var det mange nok som hadde fått sin sak opp til doms, men da hadde også de som hadde profittert på krigen, og de som hadde jobbet på fiendens anlegg, måttet stå til rette!

Thrana tar såvisst selvkritikk om mange forhold; det faller ham ikke tungt. Men ærlighet om de viktige kapitler i nyere norsk histories tyngste tid går igjen i hans beskrivelser. Samtidig makter han å sette landssvikoppgjøret i et perspektiv som ennå ikke fødsels-hjelperne til det samme oppgjør har evnet.

Som jurist, og med tid i over 50 år, har han satt seg usedvanlig godt inn i rammen om rettsoppgjøret, de enkeltes innsats under krigen og behandlingen av dem for domstolen.

Thrana har skrevet boken for de landssvikdømtes barn og barnebarn. Mon tro om ikke foreldre og andre barn og barnebarn også vil kunne ha nytte av å åpne seg for nyere norsk historie.

Under riksrådsforhandlingene sommeren 1940 uttalte høyesterettsjustitiarius Paal Berg: «Nu er det slutt med jussen, nu er det politikk det gjelder.»

Dagens høyesterettsjustitiarius skrev sin doktoravhandling med tittelen: «Juss er politikk.»

Med den største respekt for alle dem som ofret liv og helse, sin egen og familiens sikkerhet og egen fremtid ved dristig innsats hver på sin måte mot tysk okkupasjon og herredømme, takker jeg advokat Thrana for hans bidrag til forståelsen. Tross noen feil årstall og altfor mange små trykkfeil er det historiske innhold for viktig til å bli fortiet eller raljert med.

På Slottet. Utnevnelser til befal 1. februar 1943. Forfatteren, daværende regjeringssekretær Finn Thrana (fra høyre), minister Axel Stang og ministerpresident Vidkun Quisling.

Administrasjonsrådet i 1940

Jeg var noe rask i beskrivelsen av aktiviteten sommeren 1940 i min kronikk «Til kamp mot historiefortieelse» lørdag 16. mars. Høyesterettsjustitiarius Paal Berg var ikke leder av Ad-

ministrasjonsrådet, opprettet 15. april 1940. Lederen var fylkesmannen i Oslo og Akershus, Ingolf Elster Christensen. Det var i forbindelse med planene senere på året for å opprette

et Riksråd at høyesterettsjustitiarius Paal Berg ivret for å sende telegram til London der innholdet var å avsette regjeringen Nygaards-vold og suspendere kongen. TORGRIM ROLFSEN, Oslo